

בעזרת השם יתברך

פרק נ"ג

◆ האזינו ◆

בפרק הזה יבואר בעזרת השם יתברך:

מה' מצעדי גבר כוננו - מעשה באחד שבא בגלגול על שרצה להכשיל את אחד באשת איש - מעלת וחיוב מצות תוכחה מספר פלא יועץ - כל ישראל ערבים זה לזה מי שרואה חברו עובר עבירה ואינו מוכיחו, כאילו הוא עשאה ונענש תחילה - מי שלא הוכיח את חברו ומת בעון ההוא חשוב כאילו הרגו - אוי לנו מיום הדין ומיום התוכחה, כי יפקוד השם על מצות התוכחה - מה נענה ומה נאמר - בדבר המפורש בתורה לא אמרינן מוטב שיהיו שוגגין אלא חייב להודיעם מלהוכיחם - מצות התוכחה אפשר לקיים גם אחר מותו על ידי חיבור ספרים - המוכיח מקיים גם מצות צדקה וחסד בזה - שמציל נפש חברו מרדת שחת - חובה על כל אחד מישראל להוכיח את חברו מפני שכל ישראל ערבים - תפלה מיוחדת למי שנמנע מלהוכיח.

תוכן הענינים

של פרק נ"ג

- א. שְׁעַר הַגְּלִילִים - בו יבואר גודל עניני גלגולים..... שמא
- ב. מה' מצעדי גבר כוננו..... שמא
- ג. מעשה באחד שבא בגלגול על שרצה להכשיל את אחד באשת איש..... שמב
- ד. מעלת וחיוב מצות תוכחה מספר פלא יועץ..... שמז
- ה. חיוב מצות תוכחה מוטל על כל אחד ואחד מישראל יותר מעל רב העיר..... שמז
- ו. החכם הכולל שנפשו רחבה עליו, יכול להמציא דיבורים השווים לכל נפש בדרשותיו..... שמח
- ז. כל ישראל ערבים זה לזה מי שרואה חבירו עובר עבירה ואינו מוכיחו, כאילו הוא עשאה ונענש תחילה..... שמט
- ח. מי שלא הוכיח את חבירו ומת בעון ההוא חשוב כאילו הרגו..... שמט
- ט. ההבדל שבין מחאה שהחיוב הוא רק על ראשי הקהל לבין תוכחה שהחיוב על כל אחד ואחד..... שנ
- י. אוי לנו מיום הדין ומיום התוכחה, כי יפקוד השם על מצות התוכחה - מה נענה ומה נאמר..... שנ
- יא. בדבר המפורש בתורה לא אמרינן מוטב שיהיו שוגגין אלא חייב להודיעם מלהוכיחם..... שנא

שלח שכר תוכן ועונש

- יב. אופן אמירת תוכחה לרבים וליחיד.....שנא
- יג. מצות התוכחה אפשר לקיים גם אחר מותו על ידי חיבור ספרים.....שנב
- יד. הוכיח תוכיח את עמיתך - מצות תוכחה כהלכתה.....שנג
- טו. המוכיח מקיים גם מצות צדקה וחסד בזה שמציל נפש חבירו מרדת שחת.....שנג
- טז. חובה על כל אחד מישראל להוכיח את חבירו - מפני שכל ישראל ערבים - תפלה מיוחדת למי שנמנע מלהוכיח.....שנד
- יז. יש לקבל תוכחה מכל אדם גם מקטן ממנו.....שנד
- יח. צריך להביט על עצם דברי התוכחה הנולד מהמוכיח ולא על המדבר.....שנה
- יט. אל יאמר המוכיח כי קטן הוא וחייב לכבד את הגדול ואיך אוכיחו.....שנה
- כ. עצם התוכחה בא מחמת אהבה לכן סמכה תורה ללא תשנא.....שנו
- כא. ישוב סתירת חז"ל בעון חורבן ירושלים - מי שאינו מוכיח חבירו שונאו.....שנו
- כב. התוכחה מועילה רק לאדם שיש לו עוד זיק אמונה בקרבו...שנו
- כג. לאנשים שרק אינם כופרים חובה לומר תוכחה.....שנו
- כד. אסור בראשונה להוכיח חבירו ברבים מפני שמביישו.....שנז
- כה. אופן וצורת התוכחה.....שנז
- כו. הוכח חברך, על ידי שתאמר לו תוכיח את עמיתך - על עבירה פלונית.....שנה

שכר תוכן ועונש שלט

- כז. צורת המוסר והתוכחה של האוילים - איולת, לא תועיל מאומה.....שנח
- כח. אמרות והנהגות בתוכחה.....שנח
- כט. כשברי לך שאין לך כל רגש של שנאה אז תוכיח.....שנח
- ל. המוכיח מחויב לשתף עצמו גם כן בתוכחה שמוכיח לאחרים - מפני שראה חבירו חוטא בחטא זה - שייך גם לו שנט לא. קודם שמוכיח אחרים יוכיח את עצמו, הוכח עצמך, ואחר כך תוכיח את עמיתך - צדיקים מוכיחים את עצמם, וכל שומע לוקח מוסר לעצמו.....שנט
- לב. כשיש צורך בתוכחה נראה שהמוכיח עצמו לקוי באותו עון, ולכן "לא תשא רק "עליו חטא" אלא גם לעצמך יש צורך בתוכחה זו.....שס
- לג. הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא: (י"ט י"ז), החיוב להוכיח גם אדם רשע ולא יפחד שמא יענש מפני שלא קיבל תוכחתו מאחר ואינו יודע אם לא יקבל.....שסא
- לד. מי ששב על חטאו מוחלין לכל העולם כולו על הערכות הגם שלא הוכיחו.....שסא
- לה. הוכח תוכיח את עמיתך - הגאון הקדוש רבי חיים מצאנז זי"ע דורש מהגה"ק רבי הילל מקאלאמייא זי"ע שיגיד לו דברי מוסר ותוכחה.....שסב
- לו. איך יהי' דברי התוכחה.....שסב
- לז. הוכיח תוכיח את עצמך יחד עם עמיתך.....שסג
- לח. מי שאינו מקבל תוכחת אחרים - גם תוכחתו לא תתקבל... שסג

שמ שׁכר תוכן ועונש

לט. לא ימנע עצמו מלהוכיח שמא לא ישמע לו ויעברו על לאו
וערפכם לא תקשו עוד ויענשו על ידו, כי מיד שהחכם
יושב ודורש אכפר לעוונותיהם ולא תשא עליו חטא..... שסד

מ. מי שמוכיח העם כדי שיקבל טובת הנאה אינו יכול
להשפיע..... שסה

מא. מדוע אנו מתייחסים אחר אברהם ולא אחר נח - נח לא
דאג לאנושות לכן לא העלה על דעתו שאפשר לבטל גזירת
המבול - אברהם הקנה לעולם מידות מוסר ודעת השם..... שסו

מב. החיוב והצורך לדאוג לאנשי דורו..... שסז

פרק נ"ג

שער הגלגולים

בו יבואר גודל עניני גלגולים

מה' מצעדי גבר כוננו

מעשה באלמנה עניה שהתפרנסה מהחזקת קרעטשמע ("מקום בו אוכלים עוברי אורח") את המקום שכרה מן הפריץ אשר לו שלמה את דמי השכירות מדי שנה בשנה. פעם שכנע יהודי אחד את הפריץ להשכיר לו את המקום. מכיון שהוסיף על דמי השכירות ניתנה לו הזכות להחזיק את הבית מרזח ובכך נישל את האלמנה מפרנסתה. הלכה האשה ותבעה אותו לדין תורה לפני הרב, אלא שהאיש סרב ולא הגיע.

משנודע לאשה כי האיש הוא אחד מחסידיו של הרבי הקדוש ר' שר שלום מבעלז, בקשה מרב העירה לכתוב מכתב אל הרבי ובו יבקש ממנו כי יצוה על מסיג סבולה ללכת עמה לדין תורה. הרב נאות לבקשתה ונתן לה את המכתב. למרבה השתוממותה, לא התיחס הרבי למכתבו של הרב ואף לא שם ליבו לבקשתה. בפחי נפש שבה האשה לביתה ומהרה לספר לרב את הדבר, הרב לא הבין על מה ולמה התנהג כך הרבי ואף כעס עליו בטענה כי בודאי מחניף אותו איש לרבי ולכן אין הוא רוצה לפגוע בו.

זמן מה לאחר מכן, נחם הרב על מחשבתו הרעה ועל דבריו נגד קדוש ישראל והחליט לנסוע אליו, להצטדק לפניו ולבקש את סליחתו. משהגיע אל הצדיק מבעלז אמר לו הלה:

שמב שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש

"אין לי כל טינה בליבי עליו, אך ידע נא מר כי לפני חנף לא יבוא. החרשתי מפני שיודע אני שהצדק הוא עם האיש אשר עליו תביעתה של האשה. שכן אביו זקנו של האיש החזיק את הקרעטשמע לפני זמן רב. פעם בא אבי בעלה המת של האשה, הוסיף על דמי השכירות ונטל את העסק מידו. עקב כך, מחמת צערו ועונו עזב בעל הקרעטשמע הקודם את המקום יחד עם בני משפחתו ועקבותיו לא נודעו, וכידוע מה' מצעדי גבר כוננו, נתגלגל הדבר עד שהאיש הזה, נכדו של בעל הקרעטשמע הצליח לשכור את העסק שכבר היה מכבר בחזקת אבותיו. לפיכך ראוי לו העסק בדין ואיך אפשר להוציאו מידו. אם ירצה מר" סיים הצדיק מבעלז את ספורו "יוכל לעשות חקירה ודרישה בענין". הרב חזר לביתו, חקר ודרש בענין ומצא כי דברי הצדיק נכונים, הוא לא החסיר דבר מכל אשר אירע באמת.

(סיפורי חסידים ח"א)

מעשה באחד שבא בגלגול על שרצה להכשיל את אחד באשת איש

שני סוחרים יהודים לקחו להם שותף שלישי. האחד היה רבי עזריאל, אחיו של הצדיק רבי יוסלי מטומשוב, והשני רבי אנשיל, שוחט ובודק באותה עיר. שניהם עסקו במסחר נוצות ועורות עגלים. רבי ישראל קנה סחורה ברוסיה ורבי אנשיל קנה סחורה בגליציה. מכיון שממונם לא הספיק להם, לקחו להם כשותף שלישי את רבי אלעזר בנו של הצדיק ר' שלום מבעלזא. ר' אלעזר היה בעל רכוש והוא הסכים לשותפות בתנאי שירכזו בידו את כל כספי הפדיון והוא אשר ירשום כל הוצאה והכנסה בספרי החשבונות. משהגיעו להסכם נכנסה השותפות לתקפה והמסחר התנהל כשורה.

לימים באו שני השותפים הראשונים אל ר' אלעזר ובקשו ממנו שתן להם את חשבון רווחיהם. להתעתם, סרב ר' אלעזר ואף לא נמק את סבת סרובו. הלכו השותפים אל

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שמג

אביו, מרן ר' שלום, והתלוננו בפניו על בנו. אמר להם הצדיק: "אביו אני ופסול אם כן לדון בענין זה שלכם". "אף על פי כן נאמן כ"ק עלינו" אמרו השניים והוסיפו: "סמוכים ובטוחים אנו שלא יטה הדין בשביל בנו". הרבי עמד בסרובו לדון בענינם באמרו: אין לי פנאי כעת, זמן מנחה עכשיו ואיני פנוי לשמוע טענת בעלי דינים, אך מוכן אני לספר לכם מעשה שהיה:

בעיר אחת גרו שני אחים - פתח מרן בספורו - אחד עשיר ואחד עני, לעשיר היתה בת שהגיעה לפרקה ולעני - בחור ירא שמים, אשר התנהג בחסידות ושמו "ישראל". שידוכים רבים הציעו לעשיר אך אף אחד מהם לא היה לשביעות רצונו. ראו השדכנים שבררן גדול הוא ואמרו לו: "הלא עשיר אתה, למה לך לבקש שידוך מעיר אחרת למה לך להכניס לביתך בחור שאינך מכיר הלא בן אחיך הוא בחור מופלג בתורה ויראת שמים, האם לא מוטב שתתקשר עמו?" נכנסו הדברים בליבו והוא הסכים לשידוך. שני האחים השתדכו ביניהם ונראה היה שהכל בא על מקומו בשלום. אלא שבמשך הזמן סר חינו של הבחור מעיני אשתו והוריה והוא לא מצא את מקומו ביניהם. באחד הימים עלה בדעתו להסתלק מביתו ומעירו ולחיות חיי שלווה בעיר אחרת. באין רואים הסתלק מביתו, יצא מהעיר והגיע לעיר אחת שבה גרו חסידים של הבעל שם טוב. מכיון שהיה תלמיד חכם, נעשה מלמד אצל אחד מתלמידי הבעל שם טוב. פעם, כשנסע החסיד אל רבו, בקש ממנו ר' ישראל כי יזכירו לפני רבו לטובה, שלא יצטרך עוד להיות נע ונד. כשחזר החסיד לביתו אמר לו: "הזכרתי אותך לפני הרבי, וכאשר שמע את שמך צוה עלי לחזור מיד ולהגיד לך, שתארוז מיד את חפצך ותחזור לביתך מבלי להתעכב אף לרגע. הרבי גם שלח לך איתי שני מטבעות כסף, שיהיו לך לעזר לעת מצוא." הפקודה אשר נשלחה אליו,

שמד שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש

הפתיעה את ר' ישראל שלא הבין כלל לשם מה עליו לחזור למקום שנוא עליו.

משהביע את תמיהתו אמר לו החסיד: "הרבי צוה כך מן הסתם יש לו סבה כמוסה עמו, הרבי אמר את מה שאמר לאחר שבדק אחרי שורש נשמתך, הוא גם הוסיף כי הדבר כרוך באיסור אשת איש שעליו יש עונש מיתה". מה שייך כאן איסור אשת איש שאל ר' ישראל. "אינני יודע" השיב החסיד. "אין מהרהרים אחרי דברי הרבי, חזקה עליו שהוא יודע מה שהוא דובר". "{איני מבין דבר, אשת איש כרת למה עלי לעזוב מקום זה" מלמל ר' ישראל בחוסר שביעות רצון בולט. "גם אנו לא מבינים, אך אין לנו ספק כי יש דברים בגוי" אמר החסיד. מאחר שהפצירו בו לעשות את הדבר גילה להם ר' ישראל כי אין כי אין פרוטה בכיסו להוצאות הדרך. לפיכך שכרו החסידים שבעיר כרכרה עבורו נתנו לו סכום כסף והאיצו בו לנסוע מיד לביתו.

תלאות אין קץ עברו על ר' ישראל בחזרה לביתו. הכרכרה השתרכה בעצלתיים על פני דרכים בלתי סלולות והוא ישב עליה עצוב ומכונס בתוך עצמו. הוא לא דבר עם איש כל הדרך, שכן מחשבותיו לא נתנו לו מנוח. אין זאת כי אם נפלתי לתוך חבורה של חסידים אשר החליטו להתנכל לחיי, אמר בליבו, היות וראו בי "מתנגד", בדו מליבם כל מיני מעשיות שלא היו ולא נבראו כדי לסלקני. וכי מאין מכיר אותי הרבי שלהפם. היתכן שכאשר רק שמע את שמי ושם עירי נודע לו מיד על מה שקרה עמי לסני בואי לכאן מה כאן ענין שורש נשמה שעליו דברו אין זאת כי אם חפצו לסלקני מעירם, ולכן בדו מליבם את הספור של "אשת איש" ואיסור כרת", הוסיף ר' ישראל להגיד לעצמו ובלב כבד המשיך בדרכו.

זמן קצר לאחר שר' ישראל עזב את ביתו התחרטה אשתו על הסבל שגרמה לו שבעטיו נאלץ בעלה להסתלק מביתו

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שמה

ומעירו. צער רב הצטערה על אשר קרה אך את הנעשה אין להשיב. לימים הגיע אל העיר דרשן אחד איש רע לב ושוחר מדון ומששמע על העגונה שהיא בת לעשיר מופלג התעוררה תאות הכסף בליבו. הדרשן היה עני חסר כל ולו בן מופלג בתורה, הנה ההזדמנות להשיאו לבת איש עשיר, אמר בליבו וטכס עצה כיצד להגשים את רצונו. לאחר שמצא עצה הלך אל העשיר ואמר לו: "ראיתי בצערך ובצער בתך העגונה ובידי לעזור לכם. נוסע אני לפרנסתי מעיר לעיר, אתענין ואדרוש על חתן שנעלם ומשאמצאנו אוציא ממנו גט פיטורין עבור בתך". העשיר שמח מאוד ואמר: "אם יעלה בידך להביא גט פיטורין לביתי אשלם לך כסף רב שכר טרחתך".

הלך הדרשן והציע לאיש אחד, רשע כמותו בשם ישראל, שיתחזה לחתן הנעלם ויעשה עצמו כנותן גט פיטורין לאשה שאף פעם לא הכירה. לאחר שהגיע עמו להסכם, בא הדרשן לפני בית דין וספר להם כי בעיר פלונית גרה אשה עגונה שבעלה נמצא כאן בעירם של הדיינים ובקש מהם שיזמינו אותו לפניהם ויכריחוהו לתת גט לאשתו. הוא נקב בשמו של האיש והדיינים הזמינוהו לפניהם. "מה שמך" שאלוהו. "ישראל" השיב האיש. אך משהוכיחוהו על שעז את אשתו עגונה, החליט משום מה להגיד את האמת והכחיש כל קשר בינו לבין האשה העגונה. הדרשן שנכח במקום התכעס מאוד סטר לאיש על לחיו וצעק: "רשע! למה אתה משקר הודה מיד על האמת!" האיש ניסה לעמוד על דעתו ואף ספר לדיינים על המזימה שרקם הדרשן יחד איתו, אלא שהדיינים לא שמעו אליו. כשמיהר הדרשן והביא שני אנשים אוהבי בצע והם העידו לטובתו ולרעת אותו האיש שנתפס, אלצו הדיינים את האיש להודות שהוא אותו ישראל שעזב את אשתו ונעלם, הם גם הצליחו להוציא ממנו גט פיטורין ומסרוהו לדרשן, שקבלו בשמחה כדי להרויח את הכסף שהובטח לו מהעשיר כאשר יביא את הגט לביתו.

שמו שִׁכְרַהּ - האזינו - פרק נ"ג ועונש

העשיר שמח מאוד לקראתו ושאלו מה חפצו כשכר טרחה. אז עלה בדעתו של הדרשן לוותר על הכסף ולבקש במקום זאת להשיא את בנו לבת העשיר. לאחר שהעשיר ראה את הבחור ואף האשה ראתה אותו קבעו המחותרים את מועד החתונה.

שני ימים לפני המועד שבו נקבעה חתונת אשתו, הגיע ר' ישראל בעלה אל עירו. בצעדים כושלים הלך אל ביתו כשהוא עדיין תוהה למה ולשם מה שלחו הבעל שם טוב חזרה בדחיפות כה גדולה. בלב פועם מהתרגשות בדפיקות לב מועצות הסתובב סביב ביתו ולא העז להכנס. כשהציץ פנימה ראה בביתו אנשים שלא הכירם. אזר עוז ונכנס. "את מי אתה מחפש" שאלוהו" את אשתו של ר' ישראל" ענה. "את אשתו" "תמהו הלא איננה כבר אשתו. הוא גרש אותה כדת וכדין ובעוד יומיים עומדת היא להנשא לאיש אחר".

לשמע הדברים נחרד ר' ישראל עד עמקי נשמתו. בבת אחת הבין למה התכוון הבעל שם טוב הקדוש באומרו: "אשת איש" "אסור כרת". מילה לא היתה בפיו לאותם אנשים זרים, כנשוד נחש התפרץ ונמלט מהבית. מה יעשה עכשיו כיצד יציל את אשתו מן האיסור הנורא חשב בבהלה גדולה. עוברים ושבים שנתקל בהם שוחחו על חתונת בת העשיר ההולכת וקרבה ובו לא היה העוז לזעוק זעקה גדולה ומרה.

חובה עליו לפעול מיד, החליט ר' ישראל. הלך אל ראש שופטי העיר וספר לו את קורותיו. הוציא מכיסו את שני המטבעות שקבל מאת הבעל שם טוב בשעתו ומסרם לשופט ובקש את עזרתו. השופט האמין לו. "יודע אני שהצדק עמך" אמר לו "מכיר אני אותך ואפילו זוכר אני את יום חתונתך. אני אשתדל למענך ובינתיים עליך להסתתר עד אשר אשלח לקרוא לך".

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שמז

משיצא ר' ישראל, שלח השופט לקרוא לעשיר ואסר עליו להעמיד את החופה בלעדיו. העשיר לא שמע לו והעמיד את החופה. ברגע האחרון ממש, הגיע השופט למקום בלווית שוטרים סטר לחתן ולאביו וצוה לשוטרים להוביל את השניים לבית הסוהר. לאחר מכן קרא לר' ישראל העמידו מול הדרשן ושאלו בקול רם: "האם שלחת גט פיטורין לאשתך על ידי דרשן זה?" - "לא היו דברים מעולם. איני מכיר איש זה, ולא היה לי שיג ושיח איתו מעולם". ענה ר' ישראל. אז ספר ר' ישראל את קורותיו בפני כל הנוכחים, וכיצד זה פקד עליו הבעל שם טוב הקדוש למהר לשוב לביתו כדי להציל מאיסור כרת, בלית ברירה סיפר הדרשן כיצד השיג את הגט פיטורין במרמה. החתונה האסורה לא התקימה. ר' ישראל שב לגור עם אשתו ומאז חיו בשלום ובשלוה.

עד כאן הסיפור, סיים מרן רבי שלום מבעלזא את דבריו והוסיף: "אתם, ר' אנשיל ור' עזריאל באתם בטענה על בני ר' אלעזר, שאינו רוצה כביכול, לתת לכם את חלקכם ברווחים. ובכן, בני לוקח משלו כעת הוא לוקח את המגיע לו עבור הבזיונות והצער שסבל מכם בזמן היותו נע ונד. כי אותו ר' ישראל הוא בני ר' אלעזר ומשלו הוא לוקח".

(אדמור"י בעלז ח"א)

מעלת וחוב מצות תוכחה מספר פלא יועץ

חוב מצות תוכחה מוטל על כל אחד ואחד מישראל

יותר מעל רב העיר

תוכחה היא אחת מרמ"ח מצוות עשה, דכתיב (ויקרא יט יז) "הוכח תוכח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא". וזאת המצוה מוטלת על כל ישראל, לא כמו שסוברים רבים מעמי הארץ שלא ניתנה מצוה זו אלא למי שהוא חכם העיר, לא כן הדבר, אלא כל בר ישראל חייב להוכיח את חברו

שמח שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש

בראותו שעובר עבירה או שנמנע מלקיים מצוה. ויותר יגדל החיוב על שאר עמא, שדבריהם עושים פירות יותר מדברי החכם, שאם יוכיחנו החכם, יאמרו הוא חכם, הוא חסיד ומי יוכל לעשות כמעשהו, אם היינו כולנו כמותו, היה בא המשיח, כאלו ביאת המשיח הוא דבר בלתי אפשר על ידנו. ועוד, שהחכם אינו מצוי תדיר אצל עמי-הארץ ואינו רואה במעשיהם, לא כן חברו הרגיל אצלו, וכאשר יוכיחם ויאמר להם: אל נא אחי תרעו, וגם לי לב כמוכם לעשות כמעשיכם, אך חוששני לי מחטאת, כי האלוקים יביא במשפט על כל, למה לא נחוס על כבוד קוננו ונהיה מאותם שנאמר עליהם (משלי יז כה) "כעס לאביו בן כסיל, וממר ליולדתו", ולמה לא נחוס על נפשנו ונהיה מאבדים עצמנו לדעת, כזאת וכזאת ידבר איש אל רעהו ודבריו עושים פירות. (פלא יועץ).

החכם הכולל שנפשו רחבה עליו, יכול להמציא דיבורים השווים לכל נפש בדרשותיו

פעם אחת היינו מסובין בבית המגיד זלה"ה ונאספו הרבה גווני אנשים זקנים עם נערים ופתח פיו לדבר ד"ת והזכיר משל ארז"ל מי שהיו לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקנה הזקנה מלקטת שחורים וילדה מלקטת לבנים ונמצא קרח מכאן ומכאן כך הענין בד"ת כי ארז"ל התורה ניתנה באש שחורה ע"ג אש לבנה ואש שחורה רומז לדיבורי יראה וכדומה מדברי מוסרים הנוגע לנערים אשר לא עמדו עדיין בסוד ה' וצריכין להפחידם בענייני יראות מרצועה בישא ואש לבנה רומז לעניני אהבה ורמזים וסודות התורה הנוגע דייקא לאנשים משכילים להבינם טוב טעם השגת הבורא ית' במושכלות, וכיון שבאין לדרוש פני הרב הרבה גווני בני אדם, אלו מושכין ושואלין את הרב מענין יראות הכינוי לאש שחורה, ואלו מושכין מענייני אהבות, נמצא קרח מכאן ומכאן, ואין לו פה להשיב כענין אא"כ מי שהוא חכם הכולל

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שמט

ונפשו רחבה עליו, ויש לו התפשטות הדעת יכול להמציא דיבורים השווים לכל נפש, וכ"א ואחד לפי ערכו ותבונתו, יכול להמציא מרגוע לנפשו בדרוש כוונת הרב הנוגע לבחי' עבודתו. וע"ש עוד שהאריך בענין שצריכין לקבל מוסר מכל אדם וכו'. (פרשת דברים).

כל ישראל ערבים זה לזה מי שרואה חברו עובר עבירה ואינו מוכיחו, כאילו הוא עשאה ונענש תחילה

וידוע שכל ישראל ערבים זה לזה כדכתיב (ויקרא כו לז) "וכשלו איש באחיו" איש בעוון אחיו, ובהדי הוצא לקי כרבא (ב"ק צב.) [קוץ הגדל אצל הכרוב, כשבא לעקרו פעמים שנעקר הכרוב עמו, כלומר שכני רשע לוקין עמו], ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (עיין שבת נד:) שמי שרואה את חברו עובר עבירה ואינו מוכיחו על פניו, מעלה עליו הכתוב כאילו הוא עשאה, והוא נענש תחלה, כמו שמצינו (שבת נה.) בחורבן בית-המקדש דכתיב (יחזקאל טו) ממקדשי תחלו; ואף על פי שאמר הקדוש ברוך הוא: גלוי וידוע לפני שלא היו מקבלים מהם קטרגה מדת הדין ואמרה: אם לפניך גלוי, לפניהם מי גלוי, ונגזרה עליהם מיתה אף שקיימו את התורה מאל"ף ועד ת"ו. (פלא יועץ תוכחה).

מי שלא הוכיח את חברו ומת בעון ההוא חשוב כאילו הרגו

ובספר חסידים (סימן קנג) כתב, שמי שעובר עבירה ולא הוכיחו חברו ומת בה, חשוב כאילו הרגו, ואת דמו יבקש הקדוש ברוך הוא מידו, ואם הוכיחו ולא שמע בקולו, מה כתיב עליו (יחזקאל ג יט) "ואתה כי הזהרת רשע.. הוא בעונו ימות ואתה את נפשך הצלת". ואמרו (ספר חסידים סימן ה) שהמוכיח חברו ולא שמע בקולו, נוטל זכותו ממנו. (פלא יועץ).

ההבדל שבין מחאה שהחיוב הוא רק על ראשי הקהל לבין תוכחה שהחיוב על כל אחד ואחד

והנה מה שאמרו (שבת נד:) מי שיש בידו למחות באנשי עירו, נתפס על אנשי עירו; באנשי ביתו, נתפס על אנשי ביתו, משמע שאין הדבר אמור לכל, אלא למי שיש בידו למחות. וכן אמרו על פסוק (דברים א יג) "ואשימם בראשיכם" "ואשמם" כתיב, שאשם הקהל נתון על ראשי הקהל (דברים רבה א. י) היינו לענין מחאה, דתוכחה לחוד ומחאה לחוד, דתוכחה בדברים, ומחאה בשוטים ומקלות, שזה אינו ביד כל אדם, אלא כל איש שורר בביתו, וראשי הקהלות מושלים על קהלתם, ויש לָא-ל ידם לשבר מלתעות רשע עליהם מוטלת חובת מחאה, אבל חיוב תוכחה הוא דבר השוה לכל נפש. (פלא יועץ תוכחה).

אוי לנו מיום הדין ומיום התוכחה,

כי יפקוד השם על מצות התוכחה - מה נענה ומה נאמר.

והן בעון גברה חנופה ואין בדור זה מי שיוכיח, ובפרט לאיש מכובד, אם רואה אותו עובר על דברי תורה, הוא בוש וירא לגשת ולומר לו: מדוע אתה עובר את מצות המלך, מלכו של עולם? וכובש פניו בקרקע ועושה עצמו אשר לא ראה ואשר לא ידע; אוי לנו מיום-הדין ומיום התוכחה, **כי יפקד השם על מצות התוכחה מה נענה ומה נאמר? כי יאמר, על כבודך הקפדת הרבה, ומה גם על כבוד אביך ואמך היית מקפיד הרבה, שאם היית רואה איש מכה אביך ואמך או מקלל אותם, היית יוצא לקראת נשק ויורד עמו עד לחייו, ולמה לא תקפיד על כבוד שמים בראותך איש עובר עבירה שהוא מיקל בכבוד שמים, וגורם צער וכעס ופגם, ונרגן מפריד אלוף, וכהנה רעות רבות, ואין איש שם על לב, הלואי שלא יהא שמח לאיד בתקלת חברו, כדי שיהא הוא נכבד וחברו נבזה. ויש שאין מוכיח מפני שאין בדור הזה מי שיקבל תוכחה, שאם ירצה איזה איש להוכיח לאנשים שכמותו, יתלוצצו עליו הליצנים**

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שנא

ויאמרו: מי שמך לאיש שר ושופט ומוכית, ומחרפים אותו ומבזים אותו, ולאנשים כאלה, מצוה שלא להוכיחם, שהרי אמרו (יבמות טו ה): "כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע", ואיסורא נמי איכא להוכיחם, דכתיב (משלי ט ח) "אל תוכח לץ"; אבל לא יוכל אדם לומר, קים לי בגויהו שאינם שומעים או שהם ליצנים, כי ה' יראה ללבב, ואם לפני גלוי, לפנינו מי גלוי? אם לא שברור כשמש שאינו חושש על האיסורים, ולא ישמע לקול מלחשים, שאז אמרו (ביצה ל): "מוטב יהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים". וזהו דוקא כשאין יודעים שהוא חטא, דהו להו שוגגים, אבל אם יודעים שהוא חטא ועוברים עליו, יוכיחם על פניהם, אולי ישבו מדרכם הרעה, דלא שייך לומר, מוטב יהיו שוגגים.

(פלא יועץ תוכחה)

בדבר המפורש בתורה לא אמרינן מוטב שיהיו שוגגין אלא חייב להודיעם מלהוכיחם

ומיהו לדבר טוב נמי יש גבול, שאף בתוכחה לא ירבה כל-כך בדברים אם חושש שלא יקבלו, שהרי אהרן נענש על שהיה נוטל את העגל ושוחטו לפניו, ומראה להם שאין בו ממש (ויקרא רבה רפ"ז), באופן שעשאם פושעים. וכן כתבו (או"ח סי' תרח ס"ב) שבציבור לא יוכיח אלא פעם אחת, ובצבור לא שייך מוטב שיהיו שוגגין, שידבר למאה, ואם לא, לאחד. ובדבר המפורש איסורו בתורה לא אמרינן מוטב יהיו שוגגין, אלא חייב להודיעם ולהוכיחם. (פלא יועץ תוכחה).

אופן אמירת תוכחה לרבים וליחיד

צריך זהירות באופן התוכחה שלא ישא עליו חטא, דהיינו שלא ילבין פני חבירו, ולא ידבר אליו קשות באופן שיביא לידי מחלוקת וקטטה ושנאה ותחרות, אלא לשון רכה תשבר גרם, בסתר. ומה מאד צריכים להזהר הדרשנים שלא

שנב שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש

לנגוע בכבוד הבריות, ושלא להזכיר חטא שעשה איזה פרטי בתוך דרושם, כי דם יחשב לדרשן ההוא, דם שפך, אלא גם כשיוכיח על עבירות שדשו בהם רבים, יכלל עצמו עמהם ויאמר: נחנו פשענו ומרינו וכדומה. וכשיוכיח לאיזה פרטי, יכבדהו וינשאהו תחלה כדי שיקבל התוכחה, וזה פרשו המפרשים פירוש הכתוב (משלי ט ה) "אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך", שאל יוכח בלשון "לץ" לומר לו, אתה לץ רשע למה תעשה כך וכך, אלא יאמר, אתה חכם, איש טוב, משבח ומפאר, ולא נאה לך מעשים כאלה, חזור בך כדי שתהיה שלם בכל ויהללו בשערים מעשיך. ואם לא יקבל ברכות ולא ישוב מדרכו הרעה, ידבר קשות ויוסיף, עד להכותו, אם יש בידו למחות. והיותר טוב למי שהוא דרשן שכשרואה שיש בני-אדם פרוצים באיזה דבר, יבקש לדרוש בספר על אותו ענין, או בעמדו בקהל אנשים יגלגל הדברים להודיע האיסור שיש בדבר ההוא וחומר שבו, השומע ישמע והחדל יחדל. (פלא יועץ תוכחה).

מצות התוכחה אפשר לקיים גם אחר מותו על ידי חיבור ספרים

ומצוה זו יכול האדם לקיים אף כי אחרי מותו לרוב דורות אם חננו השם דעת, יכתוב בספר דינים ומוסר השכל. ואף כי רבו הספרים כאלה ותורה מונחת בקרן זוית, אין דורש ואין מבקש כי אם השרידים, אף-על-פי-כן הוא יעשה ויכתוב תורתו, אולי ברוב הימים המצא ימצא שיטול ספרו בידו ויעשו לו דבריו פירות, ויבנה גם הוא ממנו ויהיו שפתותיו דובבות בקבר. ועל-כן מה טוב ומה נעים לסדר ספר מדינים ומוסר ללועזים בלעז, כי הן רבים עתה עם-הארץ, ויותר מועיל ומזכה לנפשו בעשות ספרים כאלה, מעשות ספרים בפלפולים וחדודים ודרושים, אשר ספרים כאלה רבו והם מגוללים בעפר, עש יאכלם, כי הספרים רבים והלומדים מועטים,

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שנג

ומסתפקים בספרי התלמוד ופוסקים, ומפרשים ראשונים וקצורי דינים, הלואי שיספיק לנו הזמן ללמוד אותם כתיקונם, אבל למוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. (פלא יועץ תוכחה).

הוכיח תוכיח את עמיתך - מצות תוכחה כהלכתה

דיני ודרכי התוכחה מספר נועם המצות מצוה רל"ט, וז"ל:

מצות עשה להוכיח להחוטא שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, ואמרו רז"ל הוכח תוכיח אפילו ק' פעמים, יכול אף לבייש אותו ברבים, תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא.

על כן מתחלה ראוי להוכיחו בסתר ובלשון רכה ודברי נחת כדי שלא יתבייש, אבל אם לא יחזור ממעשיו הרעים, מכלימין אותו ברבים, ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו עד שיחזור למוטב, וחייב להוכיחו עד שישמע לו, או עד שיכהו ויאמר אינני רוצה לשמוע, ואפילו קטן לגדול חייב להוכיחו, **וכל שבידו למחות ואינו מוחה הוא נתפס בעון הזה**, אבל אם רואה כי בודאי לא ישמע לו, ע"ז אמרו רז"ל (יבמות סה): כשם שמצוה לאמר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לאמר דבר שאינו נשמע, **אבל כל זמן שיש ספק אולי ישמע** ויקבל דבריו מחויב הוא להוכיחו, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקיבות. (מ"ה)

המוכיח מקיים גם מצות צדקה וחסד בזה שמציל נפש חבירו מרדת שחת

הנה במצות התוכחה לבד כי היא בעצמה מצוה גדולה, עוד מקיים בזה מצות צדקה וחסד, אשר יעשה עם חבירו, כי יציל את נפשו מרדת שחת, ונוכל ללמוד זאת מקל וחומר ומה אם יתן לעני פרוסת לחם, אשר זאת הוא רק לחיי שעה נחשבת לצדקה, כל שכן אם יתן לרעהו לחם שמים, ותוכחת

שנד שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש

חיים הנצחיים, בודאי אין לשער את גודל המצוה ורוב הצדקה אשר יעשה בזה עם רעהו.

וזה שמשבח הכתוב את משה רבינו עה"ש. (דברים לג) צדקת ה' עשה, כלומר צדקה מדברים הנוגעים לה', עשה עם ישראל, כי הוכיחם תמיד ולמדם תורת השם יתברך.

חובה על כל אחד מישראל להוכיח את חבירו - מפני שכל ישראל ערבים - תפלה מיוחדת למי שנמנע מלהוכיח

אם לא הוכיח ובאמת חיוב גדול מוטל על כל אחד, להוכיח את חבירו, אם רואה שיעשה דבר שאינו הגון, יען כי כל ישראל ערבים זה בזה, וזה שאנו אומרים, אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך, ואחר כך אומרים אבינו מלכינו מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו, ולכאורה הכל אחד הוא, ומפרשים דתחלה אנו מבקשים שימחול הקדוש ברוך הוא על הפשעים וחטאים שעשינו בעצמינו, ואחר כך מבקשים אנחנו שימחוק הקדוש ברוך הוא השטרי חובות מחמת הערבות מהעבירות של אחרים, שמנענו מלהוכיחם, וזה שאמר הכתוב, ולא תשא עליו חטא, אם תמנע מלהוכיח אותו, תשא גם אתה החטא אשר עשה רעך, ע"כ תוכיח אותו ואז לא תשא אתה החטא רק הוא לבדו.

יש לקבל תוכחה מכל אדם גם מקטן ממנו

ובאמת צריך האדם לקבל תוכחה אף מן הקטן ממנו, כמאמרם ז"ל איזה חכם הלומד מן כל אדם שנאמר מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי, כלומר דאם היי אומר לי דברים היוצאים מעצמו, אז הייתי צריך לידע מי הוא זה אשר אשמע בקולו, אבל אחרי אשר עדותיך ישיחו לי, מהתוה"ק אז נמי מחויב אני לקבלם אף ממאן דהוא, כמו אם יובא אגרת פקודה מאת המלך ע"י בית הרצים (פאסט), והשר

שכר האזינו - פרק נ"ג **ועונש** שנה

של בית הרצים ישלח הפקודה על ידי איש פשוט, האם בעבור זה לא יקובל פקודת המלך.

וכן אם הרופא בעצמו חולה האם לא יקובל הרפואות שלו בעבור זה.

הלא מן תולעים קטנים ממציאים משי.

צריך להביט על עצם דברי התוכחה הנולד מהמוכיח ולא על המדבר

ובזה מפרשים מאמרם ז"ל, איזהו חכם הרואה את הנולד, כלומר שלא יביט על האיש המוליד את התוכחה, רק רואה הוא את הנולד, היינו **התוכחה בעצמה הנולד מהאיש המדבר**.

וזה כונת הכתוב אם תבקשנה ככסף שנמצא תחת האדמה בין רגבי עפר, ובכל זאת לא תבזה את הכסף מחמת זה, כן אם תבקש דברי תורה ותוכחה גם ממקום שפל אז תבין יראת ה'.

אל יאמר המוכיח כי קטן הוא וחייב לכבד את הגדול ואיך אוכיחו

אך אולי יאמר הקטן הלא מחויב אנכי לכבד את הגדול ממני, ואיך אוכיח אותו שהוא נגד כבודו, ע"כ מרמז הכתוב ולא תשא עליו חטא, כלומר אף שחייב אתה לתן לו כבוד, **בכל זאת אם תראה בו דבר שאינו הגון מחויב אתה להוכיחו, ולא תשא עליו חטא מה שלא חלקת לו כבוד והוכחת אותו**, שנאמר אין עצה ואין תבונה לנגד ה' ואמרו רז"ל (ברכות יט:.) כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב, ואפילו תלמיד לרב צריך להוכיחו.

שנו **שכר** האזינו - פרק נ"ג **ועונש**

עצם התוכחה בא מחמת אהבה לכן סמכה תורה ללא תשנא
והטעם שסמכה התורה"ק מצות תוכחה להלאו דלא תשנא
את אחיך, יען כי באמת התוכחה בא רק מחמת
אהבה שיאהב את חבירו, **ע"כ יחמול עליו להציל את נפשו**
מדינו של גיהנם, אבל אם ישנא אותו לא יוכיח לו, כי מה
איכפת לו אם השונא שלו יענש מן השמים.

ישוב סתירת חז"ל בעון חורבן ירושלים -
מי שאינו מוכיח חבירו שונאו

ובזה מתרצים שני מאמרי חז"ל הנראים כסותרים זה את
זה, כי בשבת קי"ט. אמרו לא חרבה ירושלים אלא
בשביל שלא הוכיחו זה את זה, וביומא ט. אמרו שחרבה
בשביל שנאת חנם, אך באמת הכל אחד הוא, **כי ע"י שנאת**
חנם אשר השתורר אצלם, לא הוכיחו איש את רעהו כנ"ל
ע"כ חרבה ירושלים.

התוכחה מועילה רק לאדם שיש לו עוד זיק אמונה בקרבו

אך למי יועיל תוכחה רק להאדם אשר יש לו עוד זיק אמונה
בקרבו, אך יעשה לפעמים עבירה מחמת התאוה או
ההרגל הרע, אבל מי שכבה אצלו כבר רשפי האמונה, ויש לו
דעות כוזבות, לאיש כזה לא יועיל לו שום תוכחה, יען כי
התוכחה יש דמיון למפוח, אשר לא יכול לפעול פעולתו רק
להגחלים אשר יש בהם עוד ניצוץ אש, אז יועיל המפוח לעלות
להב ולעשות אש גדול, אבל אם אין בהם אף ניצוץ אש אחד אז
לשוא יהיי אף עשרים מפוחים, **וע"כ נכתב הלשון את עמיתך,**
עם שאתך בתורה ובמצות, רק התאוה גברה עליו.

לאנשים שרק אינם כופרים חובה לומר תוכחה

ובזה מפרשים הכתוב "כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי
עשב", כלומר כמו שהשעירים והרביבים אינם מועילים

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שנו

אלא לעשבים, אשר עוד לא יבשו לגמרי, אלא יש בהם מעט לחלוחית, אבל לעשבים אשר כבר יבשו לגמרי, אז לא יועיל מאומה המטר והרביבים, **כן התוכחה לא יועיל רק להאנשים אשר יש בהם עוד האמונה ורטיבת התוה"ק**, אבל להכופרים אשר כבר נחשבים כמתים כמאמרם ז"ל (ברכות יח.) רשעים בחייהם קרואים מתים, להם לא יועיל שום תוכחה להחיותם.

על כן אין החיוב להוכיח לאנשים רשעים כאלה, וע"ז רמז הכתוב "ולא תשא עליו חטא", כלומר פעמים לא תשא עליו חטא שלא תסבול את חטאו, אף אם לא תוכיח אותו וזאת דוגמת דרשת חז"ל (ב"מ ל.) על הפסוק והתעלמת פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם.

אסור בראשונה להוכיח חברו ברבים מפני שמביישו

מצות לא תעשה שלא לבייש את חברו שנאמר ולא תשא עליו חטא, כלומר לא תוכיח אותו ברבים לבייש אותו, וכ"ש שאסור לבייש שום אדם בחנם, ואמרו חז"ל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב, וכן מי שמכנה שם רע לחבירו עון גדול הוא מאד, והטעם ידוע ומובן כי צער גדול הוא לבריות מזה, על כן צותה התוה"ק לבלי לצער לשום אדם, אלא להתדבק במדות הקדוש ברוך הוא כדכתיב ורחמיו על כל מעשיו. (החינוך).

אופן וצורת התוכחה

והנה הכתוב מזהיר להאדם אף שיראה כי חברו עשה דבר רע, ג"כ לא יבייש אותו בתחלה ברבים אלא בצנעה ובדברים רכים, ונתנה התוה"ק עצה שלא יאמר לו למה עשית דבר רע כזה, כי חברו יכעס עליו ולא יקבל תוכחתו, אלא יעשה עצמו, כמו שלא ראה את המעשה רע אשר עשה חברו, רק יאמר לו כי ראה שפלוני ופלוני עשה עבירה זו, ואדע כי ממני לא יקבל התוכחה, אך אתה שמכירך בטח יקבל דבריך

שנח שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש

ע"כ תוכיח אותו, כן יאמר לו, וממילא ישים אל לבו ויאמר, הלא עבירה זו עשיתי בעצמי, ואיך לא אבוש להוכיח את חברי, וקרוב לודאי כי יעזוב דרכו הרעה ויעשה תשובה.

הוכח חברך, על ידי שתאמר לו תוכיח את עמיתך - על עבירה פלונית

וזה שהכפיל הכתוב, הוכח תוכיח, כלומר הוכח לחברך בזה האופן. והיינו כי תאמר לו. תוכיח את עמיתך שעשה עבירה פלונית, וממילא יעשה הוא בעצמו תשובה, ומסיים הכתוב ולא תשא עליו חטא, כלומר שלא תטיל עליו החטא, ולאמר לו למה עשית כך וכך, כי בזה תקלקל המטרה כי לא יקבל ממך התוכחה, יען כי יחזיק אותך על ידי זה לשונא.

צורת המוסר והתוכחה של האוילים - איולת, לא תועיל מאומה

ועל זה המליץ החכם מכל אדם (משלי טז) מוסר אוילים אולת, כלומר התוכחה והמוסר של אוילים המיסרים לאחרים, והיינו שמביישים אותם בתוכחתם הוא רק אולת, יען כי לא תועיל מאומה לישר את דרכיהם הרעים, עכ"ל.

אמרות והנהגות בתוכחה

כשברי לך שאין לך כל רגש של שנאה אז תוכיח

לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (יט-יז)

רבי יהודה לייב זצ"ל*, המוכיח מפולנאה, מתלמידי הבעש"ט זי"ע, היה מבאר את הכתוב: "לא תשנא את

* רבי יהודה לייב זצ"ל "המוכיח" מפולנאה היה תלמידו המובהק של הבעש"ט ז"ל. והבעש"ט מנה אותו למגיד ומטיף לתורת החסידות מעל במת בית המדרש. לא היתה דעת הבעש"ט נוחה מאלו הדרשנים המוכיחים בימים ההם, שהיו צווחים על עוונות הדור, ומכריזים בקולי קולות על כל נגע ופגם

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שנט

אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא",
ככה :

בראשונה מחוייב המוכיח לבדוק את עצמו היטב, אם אין לו איזו טענה כל שהוא בתוך לבו, כלפי האיש שהוא רוצה להוכיח אותו. התוכחה צריכה לבוא מתוך אהבה ולא מתוך שנאה, ומשום זה מזהירה התורה תחילה את המוכיח: "לא תשנא את אחיך בלבבך", ורק אם ברי לך הדבר שמתוך חדרי לבך אין כל רגש של שנאה לאחיך בן עמד, אז רשאי אתה להוכיח אותו.

המוכיח מחוייב לשתף עצמו גם כן בתוכחה שמוכיח לאחרים
- מפני שראה חבירו חוטא בחטא זה - שייך גם לו

ואולם יש עוד תנאי אחד בתוכחה - היה רבי יהודה ליב אומר - "הוכח תוכיח את עמיתך", הוכיח תוכיח עמיתך לא נאמר, אלא את עמיתך, ללמדך כי בשעה שאתה מוכיח עמיתך צריך ומחוייב אתה המוכיח לצרף גם את עצמך בתוכחה זו, "ולא תשא עליו חטא", לא תפיל את החטא עליו בעצמו. אם אתה רואה שחברך חטא, בודאי שגם אתה בעצמך אינך נקי לגמרי מחטא זה. בודאי שותף אתה לו בעבירה זו, אם לא במעשה, לכל הפחות בהרהור ובמחשבה, וצריך אתה המוכיח לשתף גם את עצמך בתוכחת מוסר שלך ולאחרים.

קודם שמוכיח אחרים יוכיח את עצמו,

הוכח עצמך, ואחר כך תוכיח את עמיתך -

צדיקים מוכיחים את עצמם, וכל שומע לוקח מוסר לעצמו.

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (יט-יז)

בעם ישראל, ומפרסמים קלונה של אומתנו ברבים, אבל את רבי יהודה לייב, המוכיח מפולאנה, מצא הבעש"ט נאמן לפניו בתור מוכיח. ומסר לו את מפתח ההטפה, לפני ההמונים הרחבים, כדי לקרבם לחסידות.

שס שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש

הרבי ר' זושא זצ"ל, היה דורש מלת "את" עמיתך לרבות, שבטרם אדם בא להוכיח את אחרים יאמר תוכחה לעצמו, מקודם הוכח את עצמך, ואחר כך "תוכיח את עמיתך", וכך היה רבי זושא נוהג, כשהיה רואה אדם מישראל שנמנע לעזור לרעהו, היה מתראה לפניו ומדבר לעצמו: זושא, זושא, למה תחטא? הנה בא אחיך העני לקחת ממך גמילת חסד ואתה השבת פניו ריקם, השכחת שכתוב בתורה: "וחי אחיך עמך". וכשהיה רואה או שומע שאדם מישראל עובר חס ושלוש עבירה, היה עובר לפניו ומייסר את עצמו: זושא, זושא, עד מתי תחטא? שוב יום אחד לפני מיתתך.

וכך היה מוכיח את עצמו, וכל השומע שוב לא יכול לחטוא וחזר בתשובה. (ס"י)

כשיש צורך בתוכחה נראה שהמוכיח עצמו לקוי באותו עון, ולכן "לא תשא רק" עליו חטא" אלא גם לעצמך יש צורך בתוכחה זו

לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך וגו': (יט"י י"ז). כפל לשון הוכח תוכיח נדרש ע"י רבינו זצ"ל: שמקובל בידינו מאת תלמידי הבעש"ט זצ"ל, כשהצדיק רואה איזה חטא ועבירה באדם אין זה מקרה, אלא שד' הזמין לצדיק שיראה את החטא בחבירו מפני שיש לאותו צדיק איזה שמץ ופגם בדבר דומה לחטא הזה. כמו שמספרים על הבעש"ט ז"ל שראה אדם אחד שחילל את השבת בפרהסיא ועמד משתומם למה הראו לו כזאת מן השמים, ופשפש במעשיו ומצא כי בעת ששמע זילותא דת"ח, שתק, ותלמיד חכם נקרא שבת, כידוע, ולכן הראו לו כן מן השמים, מפני שגם הוא פגם בבחינת חילול שבת ובזה אפשר לפרש הפסוק, "הוכח תוכיח" כפל הלשון, שאם אתה רואה איזה חטא באדם אחד, שאתה צריך להוכיחו, בודאי גם בך יש שמץ מן החטא הזה, ותוכיח

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שטא

אז גם את עצמך, "ולא תשא עליו חטא" רצ"ל לא תשא רק עליו החטא, תבין שגם לך יש צורך בתוכחה.

(בני יששכר מאמר תשרי מאמר ד' סימן ר').

**הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא: (י"ט י"ז),
החיוב להוכיח גם אדם רשע ולא יפחד שמא יענש
מפני שלא קיבל תוכחתו מאחר ואינו יודע אם לא יקבל**

הנה אמרו חז"ל (במות מ"ה ע"ב) כשם שמצוה לאמר דבר הנשמע כן מצוה שלא לאמר דבר שלא נשמע, כמ"ש החכם, "אל תוכח לץ וגו'" (משלי ט' ח'), אבל הרי אין אנו יודעים מי ישמע ומי לא ישמע, לכן מחויב האדם להוכיח אפילו אדם רשע, והרשע, השומע דבר התוכחה ואינו שב בתשובה עובר על הלאו "וערפכם לא תקשו עוד". (דעת הסמ"ג המונה זה בין הלאוין). וכבר מוכח מדברי חז"ל, שכל מי שחטא חבירו על ידו הוא נענש על ידו כמו שמצינו שאמר הקדוש ברוך הוא לדוד, על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי. (סנהדרין צ"ה). ולפי זה מורא יעלה על ראש המוכיח, שמא לא יקבלו תוכחותיו, ואולי גם הוא יענש. לכן הבטיחה התורה, "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" שאף אם לא ישמע לך, לא יחשב לך לחטא, כיון שאתה קיימת מה שציוויתי.

**מי ששב על חטאו מוחלין לכל העולם כולו
על הערבות הגם שלא הוכיחו**

ועל פי הנזכר לעיל מפרש מרן ז"ל מ"ש הרה"ק בעל עשרה מאמרות על מחז"ל גדולה תשובה שאפילו יחיד ששב מוחלין לכל העולם כולו (יומא פ"ו ע"ב) כלומר, שמוחלין לכל העולם הערבות. אבל זה תמו', כיון ששב אין כאן עוד חטא.

לכן נראה לרבינו לפרש דברי חז"ל ע"פ הנ"ל, דמי שאינו מוכיח לחבירו ומי שאינו מוחה בחבירו עובר על "הוכח

שסב שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש

תוכיח", וא"כ מי ששב על חטאו מוחלים לכל העולם כולו - החטא של מניעת ההוכחה.

(בני יששכר תשרי מאמר ד' דרוש ב' סימן ד' וסימן ל"א).

הוכח תוכיח את עמיתך -

הגאון הקדוש רבי חיים מצאנז זי"ע דורש מהגה"ק רבי

הילל מקאלאמייא זי"ע שיגיד לו דברי מוסר ותוכחה.

הצדיק רבי הלל ליכטענשטיין מקאלאמייא זי"ע היה רגיל לנסוע להערים והעיירות של ישראל להוכיח את

העם.

פעם אחת בא לצאנז, והגאון הקדוש רבי חיים מצאנז זי"ע כיבדו הרבה והשתעשע עמו בדברי תורה וחסידות.

בהמשך הדברים אמר לו הרה"ק רבי חיים:

כבודו מוכיח את כל העולם, למה לא יגיד גם לי מוסר.

- באמת, אני תמה על רבנו, שאין בביתו שיור של אמה על אמה - זכר לחורבן!

מיד ציוה רבנו חיים מצנז להביא לו סולם, עלה בעצמו על הסולם וציין מקום אמה על אמה כנגד הפתח, נטל סכין וגירד את כל הצבע שבאותו מקום. משגמר את מלאכתו, אמר לרי הלל: "יישר כוחו!"

(ס"י)

איך יהי' דברי התוכחה

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. - ראיתי בשם גדול אחד שמדייק למה נאמר כאן הלשון עמיתך ולא אחיך כמו בכל התורה כולה, וגם מה הענין של לא תשא עליו חטא. וביאר בזה עפ"י דברי האלשיך הק' במשלי, על הפסוק אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך. ולכאורה יש תמיהה בדבר, שאם חכם הוא על מה יש להוכיחו. ואמר על זה

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שסג

האלשיך ז"ל, שאם אתה בא להוכיח את חברך אל תאמר לך אתה למה עשית כזאת וכזאת, שאם תדבר אליו כך לא תפעל מאומה ואדרבה עוד תגרום שחוצפה יסגי להשיב לך מי שמך שר ושופט לשמור דרכי זולתך ולהוכיח לאחרים. אבל אם תפנה אליו בדברים רכים ותאמר לו, הלא אדם כשר אתה ואיש חכם, כיצד נתפסת למעשה שכזה, אז לא יתחצף נגדך ודברך יכנסו ללבו. וזה אל תוכח לך, היינו שלא תאמר לו שהוא לך, הוכח לחכם, היינו שהאדם שאתה בא להוכיחו יהיה חכם בעיניך, שכדאי להוכיחו, ואז הוא יקבל תוכחה. ועפ"י דברי האלשיך אלה אפשר לבאר גם את הפסוק שלפנינו, הוכח תוכיח את עמיתך, היינו שאם אתה צריך להוכיחו תוכיחו כעמיתך ורעך, ותגיד לו הלא אדם כשר אתה, רעי ועמיתי, ולמה כה תעשה לעשות הרע בעיני ה'. **ואם כך תדבר אליו אז לא תשא עליו חטא, שע"כ יחדל חברך מחטוא.** (ס"י).

הוכיח תוכיח את עצמך יחד עם עמיתך

הוכח תוכיח את עמיתך. שמעתי בשם צדיק אחד, את לרבות את עצמו (כי את"ן וגמ"ן ריבויים הם). שאם בא אדם להוכיח את חברו, יוכיח קודם את עצמו, שמא יש חטא בידו ג"כ, וקשוט עצמך תחלה. או יאמר את עמיתך, עם עמיתך. שלפעמים את פירושו עם. והכוונה כנ"ל, שבשעה שאדם בא להוכיח את חברו יוכיח את עצמו שהרי אפשר שהעוולה שהוא מוצא אצל חברו נמצאת גם אצלו. (ס"י).

מי שאינו מקבל תוכחת אחרים - גם תוכחתו לא תתקבל

שיוכיח את עמיתו ולא ישא עליו חטא (ויקרא י"ט), ולעיל (סקמ"ה) כתב שמח בשמעך תוכחת כמוצא שלל רב, וכאן אמר שיוכיח הוא לחבירו, י"ל לפמ"ש התקוששו וקוששו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים, והמקבל תוכחה מאחרים ומחבריו אם יוכיח לאחרים הם גם יקבלו, כיון שיודעין

שסד שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש

שכוונתו לשם שמים, אבל אם לא ישמע תוכחה וימאס בה כשישמע מאחרים, הכי נמי כשיוכיח לאחרים לא ישמעו לו, כי הא (ב"ב ס' ע"א) דר' ינאי הוה ליה אילן הנוטה לרה"ר, הוה ההוא גברא דהוה ליה נמי אילן הנוטה לרה"ר, אתו בני רה"ר הוה קא מעכבי עליה, אתא לקמיי דר' ינאי א"ל זיל האינדנא ותא למחר, בליליא שדר קצייה לההוא דידיה, למחר אתא לקמיה א"ל זיל קוץ, א"ל הא מר נמי אית ליה, א"ל זיל חזי אי קוץ דידי אז קוץ דידיך אי לא קוץ דידי לא תקץ, הרי שקודם שפסק ליה לקוץ אילנו קדם וקץ דיליה ותיקן קודם, והא דלא קץ עד עכשיו, אמרינן שם שר"י חשב שעוברי דרך ניחא להו דיתבי בצל האילן וכיון שמקפדינן הבין שלא אמרו לו משום כבודו מיד קבל תוכחה וקצץ אילנו.

ולכן לאחר שכתב לעיל רבינו שמח בשמעו תוכחת, כתב אח"כ שיוכיח את עמיתו ולא ישא עליו חטא שיהיו דבריו נשמעין ולא הו"ל בכלל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין דכה"ג מוטב שלא להוכיחו דנושא עליו חטא.

עוד נראה לפי שאמר לכבד לומדי תורה בכל יכלתו ומחמת אהבתו עליהם יקלקל השורה כמ"ש אהבה מקלקלת השורה ועל כל פשעיו תכסה אהבה ויחפש בזכותו ולכן לא יאמר לו תוכחה אפילו דבר שצריך להוכיח ולכן סמך עלה שיוכיח את עמיתו וזהו חלק מאהבה לחבירו.

(דרך ישרה, משנה הלכות אות ט')

לא ימנע עצמו מלהוכיח שמא לא ישמע לו ויעברו על לאו וערפכם לא תקשו עוד ויענשו על ידו, כי מיד שהחכם יושב ודורש אכפר לעוונותיהם ולא תשא עליו חטא

והיתה לו ולזרעו אחריו וגו' תחת אשר קנא לאלוקיו וכפר על בני ישראל (במדבר כ"ה י"ג): דרשו חז"ל ראוי שתהא הכפרה הזו מכפרת והולכת עד סוף כל הדורות (סנהדרין פרק חלק), כותב רבינו (בעל בני יששכר) זצ"ל בשם הקדוש מהר"ש

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שסה

מקארלין הי"ד, שיש מדרש חז"ל, שאמר אליהו (זה פנחס) רבונו של עולם, כיון שְמִדְתִּי היא שאני מקנא ולא אוכל לסבול חטא ועון, פן יהיה אבי הבן המכניס בנו לברית, בעל עבירה, ולא אוכל לסובלו. והשיב לו הקדוש ברוך הוא, אז אכפר לאבי הבן עונותיו. ואמר לו אליהו עוד, פן יהיה המוהל והעומדים שם בעלי עבירה, והשיב ד' שיכפר גם לכל העומדים שם. ולפי הדברים האלה יש לפרש הפסוק, שפנחס זה אליהו, אשר קינא לאלוקיו, הואיל והוא מקנא ולא יוכל לסבול עבירות, לכן "ויכפר על בני ישראל", יכפר ד' לכל מי שיעמוד אצל כסא של אליהו. ותבין מה שאמרו חז"ל הנ"ל שתהא הכפרה הזו מכפרת והולכת עד סוף כל הדורות.

ועל דרך זה יש לפרש הפסוק **"הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא"** ר"ל שלא ימנע להוכיח, ששמא לא יהיו דבריו נשמעים ויגרום לחבירו שיחטא, שיעבור על הלאו **"וערפכם לא תקשו עוד"** (לדעת הסמ"ג המונה זה בין הלאווין) וגם המוכיח יענש על שנענש חבירו על ידו. (ר"ה ט"ז ע"ב כל המוסר דין על חבירו, ברש"י שיענש חבירו על ידו). לכן אמרו חכמינו ז"ל, **כשהחכם יושב ודורש הקדוש ברוך הוא מכפר לעונותיהם של ישראל** (קהלת רבתי ט' כ"א), וזהו, "הוכח תוכיח" ולא תפחד שמא לא יהיו דבריך נשמעים ויתוסף עוד חטא על חטאם, אל תפחד מזה, כי "ולא תשא עליו חטא" לא יהיה להם ולך חטא, כי אכפר לעונותיהם תיכף בשעה שהחכם יושב ודורש. וכיון שכן נדרש בבי"ד של מטה, כן מסכימים בבי"ד של מעלה.

(ב"י מאמר חודש תשרי מאמר ד' סימן ז', ובאגרא דפרקא סי' קמ"ו)

מי שמוכיח העם כדי שיקבל טובת הנאה אינו יכול להשפיע

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל (דברים א' א')

במדרש רבה, אילו אחר הוכיחם היו אומרים, זה מוכיחנו, משה שכתב בו, "לא חמור אחד נשאתי" לזה נאה להוכיח את ישראל. עכ"ל. כותב רבינו זצ"ל (בעל בני יששכר),

שסו שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש

מכאן תוכחת מגולה למי שנוסע ממקום למקום להמציא טרף לביתו, ולקבץ ממון, ואגב זה, הוא מוכיח את העם, כפי הנהוג ברבת המון, דבריו לא יכנסו בלב השומעים. והמבין יבין כיון שנוסע לקבץ ממון והוא רוצה להיות מקבל, אינו יכול להיות משפיע. והוא כעין אנדרוגינוס שלא הכריעו בו חכמים... והוא בריה בפני עצמו. (אגרא דפרקא השמטות סימן ט"ו).

מדוע אנו מתייחסים אחר אברהם ולא אחר נח - נח לא דאג לאנושות לכן לא העלה על דעתו שאפשר לבטל גזירת המבול - אברהם הקנה לעולם מידות מוסר ודעת השם

נח איש צדיק תמים... את האלוקים התהלך נח... מדוע איננו מתייחסים אחרי נח והיחוס שלנו מתחיל מאברהם, ואומות העולם לבדן נקראות "בני נח"? - ההסבר הוא, כי נח אמנם היה צדיק תמים, אבל לא טיפוס של צדיק יהודי, אלא צדיק מחסידי אומות העולם. "את האלוקים התהלך נח", לא עם בני אדם, עם הזולת, לא דאג לאנושות, לסביבה, צדקתו היתה לו לעצמו, בשבילו ובשביל בני ביתו. "צדיק בפרוה". נצטווה מאת ה' לבנות תיבה - בנה אותה, מסמר אחרי מסמר, קרש אחרי קרש, מאה ועשרים שנים תמימות, ולא עלה על דעתו, אולי אפשר עוד לבטל את הגזירה ולהציל את העולם מכליה.

שונה היה אברהם אבינו. "אברהם מגייר אנשים ושרה מגיירת נשים", הורה לעולם מידות, מוסר ודעת השם. וכשהקדוש ברוך הוא רוצה להפוך את סדום הוא "קורע שחקים" ומתאמץ להציל את הרשעים האלה.

(האלשיך הק' פרשת נח)

אגב, את הביטוי "צדיק בפעלץ" הסביר האדמו"ר מקאצק בדרך זו: פְּשָׁקֶר בבית יש שתי אפשרויות - לחמם את הבית, או להתלבש בפעלץ, בבגדים חמים. ההבדל הוא בזה, שבדרך הראשונה חם בכל הבית, ולכל הדיירים, בדרך השנייה

שכר האזינו - פרק נ"ג ועונש שסז

חס רק לנושא הפעלץ, והאחרים מוסיפים לקפוא מקור. יש צדיק, שכאשר הוא רואה כי "קר" בעניני יהדות, הריהו משתדל לחמם את הסביבה כולה. ויש צדיק שמסתגר בד' אמותיו ודואג רק לו לעצמו שלא ייסחף עם הזרם.

החיוב והצורך לדאוג לאנשי דורו

ויאמר ד' לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה
כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (בראשית ז-א)

הצדיק רבי אלימלך מליזענסק זצ"ל, היה אומר: בהפסוק הזה לא נאמר כמו בתחילת הפרשה "צדיק תמים" רק "צדיק" לבד, "כי אותך ראיתי צדיק לפני" - ולא נאמר כאן "צדיק תמים" - לפי שאחרי שהודיע לו השם יתברך שמביא מבול לשחת כל בשר, לא התפלל על דורו להצילם. אבל אצל אברהם כשאמר לו הקדוש ברוך הוא: "זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד" - ואברהם עודנו עומד לפני ד' להתפלל עליהם. מפני שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתם של צדיקים.

ואמר הצדיק רבי אלימלך מליזענסק זצ"ל: "הנוי והנצח לחי עולמים" - כי מלך בשר ודם, אם מנצחין אותו, אין זה תפארתו, אבל לחי העולמים, הנוי שלו - הוא הנצח, מה שמניח לבניו שינצחו אותו, הגאווה והגדולה לפניו יתברך ושמחה בכל העולמות, כשאומר: "נצחוני בני".

וצדיק שדואג רק שיהיה חס לו לעצמו ואינו דואג לחמם לכל העולם כולו, לאנשים זולתו, הרי הוא צדיק בפעלץ. (נרות שבת).